

svetovno morje: **vodovje-hidrosfera** 70,8% morja, 29,2% kopno **majhen vodni krog** –morje, ozračje in morje. Skupaj z vodo ki je izhlapela s kopnega pada v obliki padavin večinoma na kopno od tam pa se prek rečnega odtoka vrača v oceane **velik vodni krog** –morje, ozračje, kopno, morje. Skupaj z vodo ki je izhlapela iz kopnega pada v obliki padavin večinoma na kopno od tam pa se prek rečnega odtoka vrača v oceane **robna morja** – ležijo na robovih kontinentov, od oceanov jih ločijo polotoki ali otoki (Severno, Barentsovo, Južnokajskijsko) **sredozemska morja** – ležijo med dvema kontinentoma (Evropa-Afrika, Severna-Južna Amerika) **zalivi** – plitvi deli probojnih morij, ki se zadržujejo globoko v kopno **morske ožine** – zoženi deli morja med dvema kopnina površinama in povezujejo eno morje ali ocean z drugim. So zelo pomembne za pomorski promet (Bospor, Dardanele – med Črno Sredozemsko morje) **priloki** – skrajšane morske poti prek ozkega pasu kopnega (Panamski, Sueški) **fizikalne lastnosti vode:** **temperatura** – v zgornjih plasteh topleše, najmočnejše segrevanje blizu ekvatorja (vpadni kot), vpliv tokov in neenakomerne razporeditve, morska voda se počasi segreva in ohlaja (nihanja temp. vode v zmerno toplen pasu) **kemične lastnosti vode:** **slanost** – to je količina raztopljenih snovi v morju, visoke temp., suh zrak, vetrovi povečujejo izhlapevanje in s tem slanost, nizke temp., obilne padavine, taljenje ledu, izlivi sladkovodnih rek slanost zmanjšujejo, oceani niso slani v ekvatorialnem pasu zaradi padavin, v zaprtih morjih in zalivih najbolj slana morja na svetu (Rdeče morje, Perzijski zaliv, Sredozemsko morje), najmanj slana morja v polarnem pasu, ob izlivi rek (Baltsko morje) **izohaline** – črte, ki povezujejo točke na morju z enako slanostjo **plimovanje** – **bibavica** – izmenično dviganje in upadanje morske gladine ki ju povzročata Luna in Sonce, voda se 2x na dan dvigne (plima) in zniža (oseka), kadar se vpliva Sonca in Lune združita nastane močno plimovanje, kadar sta pravokotno drug na drugega šibko plimovanje **morski tokovi:** premešajo veliko vode, imajo vpliv na podnebje; nastanejo zaradi razlike v temp., slanosti, gostoti vode, spremembi tlaka, moči plimovanja, potisne moči stalnih vetrov (pasati) **topli:** iz nižjih geo.širin v višje, toplu vodo **hladni:** iz višjih geo.širin v nižje, hladno vodo **tokovni obroči:** Coriolisova sila povzroči na S.poluti nagib tokov na desno, na J. pa v levo **tekoče vode na zem. površju:** potoki, reke **rečni sistem, rečje** – reka s svojimi pritoki **porečje** – površina s katere se reke odteka po istem rečju **povpne** – skrajni zgornji del porečja z več izvirnimi kraki reke **razvodje** – mejno ozemlje med dvema porečjema **razvodnica** – črta, ki razmejuje 2 porečji **povodje** – površina s katere se reke stekajo v isto morje **rečni režimi:** **pretok vode** – količina vode ki na določenem mestu odteče skozi rečno strugo v 1s **rečni (pretočni) režim** – spreminjanje pretoka čez leto **enostavni rečni režim:** na pretok vpliva le 1 dejavnik; če imajo reke največji pretok v času deževja gre za **dežni/pluvialni** r., če ga imajo v času topljenja snega gre za **snežni/nivalni** r., če je največji pretok v času taljenja ledu gre za **ledeniški/glacialni** r. **mešani rečni režim:** na pretok vplivata 2 podnebna dejavnika zato imajo pretoki dva vrška in nizka; če zaradi topljenja snega izrazitejši spomladanski višek govornimo o snežno-dežnem/nivalno-pluvialnem r., če je zaradi dežja izrazitejši jesenski višek govornimo o dežno-snežnem/pluvialno-nivalnem režimu **kombinirani rečni** r., znač. za daljše reke **podzemeljske vode:** vode ki se nahajajo ali pretakajo pod zemeljskim površjem, bolj razširjene kot tekoče zem. površju. podzem. vode se napajajo iz padavniške vode **stalna voda:** v razpokah in vdolčinah v živi skali (najpogostejše pri kraškem tipu) kjer voda skozi razpoke penika v globino in s kemičnim razjedanjem širi prostornino podzem. odprtin **talna voda/podtalnica:** v sipkih kamninah (prod, pesek) ki so zelo prozorne, +imajo med kamniti zmi veliko drobnih praznih prostorov ki jih lahko zapolni voda **gladna podtalnica:** sledi oblikam površja, najbližje površju pride na dnu doline, kjer doseže površje prihaja voda na dan v obliki izvirov ali pa je tam gladina rek, jezer, močvirij **ujeta/ arteška voda** – če je podtalnica ujeta v vodonosni sloj med dvema nagnjenima neprepustnima plastema, arteška voda je pod pritiskom, nima izhoda, če prevrta mo brizgane na površje – **arteški vodnjak** (npr. suhi deli Avstral.) **jezera:** z vodo napolnjene kotanje na kopnem, ki nimajo stika z morjem, naravna in umetna **pretočna j.** – stalen dotok in odtok vode (npr. Bohinjsko), zato pozimi ne zamrzne dosti j. **brez pretoka** – v žrelih ugaslih vulkanov in jih im. kraterska, v puščavah (le padavine ali reke), ker nimajo odtoka se v njih kopičijo soli, zato so slana (npr. Čadsko, Aralsko) **voglobljena j.** – kotanja nastala s pogloblivanjem površja (tektonika, erozija), najboljše je tektonska j., v tektonskih kotlinah in jarkih, ponavadi so globoka (npr. Bajkalsko, Ohridsko); kot posledica erozije; erozijska ledeniška j. (npr. Triglavsko) ali kraška j. (npr. Cerkljsko) **zaježena j.** – kotanja nastala z zaježitvijo odtoka vode z različnimi nanosi (ledeniške morene, rečna nasutja); najpogostejša so akumulacijska ledeniška j. ki so nastala za čelnimi morenami na območjih nekdanje poledenitve, pogosta so v gorskih dolinah **mokrišča:** posebni življ. prostori v katerih je zaradi obilice vode stalna prekomerna vlažnost, v njih pa živijo značilne rast. in živalske združbe; najproduktivnejši ekosistemi na svetu; so ob rekah, jezerih, visokih planotah, morski obali **močvirja:** v plitvih kotanjah ki jih stalno ali občasno zapoljuje voda, so zadnja faza razvoja jezer, saj nastajajo z njihovim zaraščanjem od bregov proti sredini, pogoja za njihov nastanek sta neprepustna plast ali plast stalno zamrznjenega zemljišča in dovolj vlažno podnebje; lahko nastanejo iz slepih rokavov rek (mrtni rokavi/ mrtvice); posebna močvirja so značilna za delte rek kjer se sladka voda meša s slano; imajo bujno rast., voda je temne barve, če odmrli ostanki ne razpadajo več in se kopičijo nastaja šota in iz močvirij tako nastanejo **barja**, **morska mokrišča**. nastajajo v slani vodi ob plitvih obalah **mangrove:** tip grmičastega in drevesnega rastlinstva, uspeva v plitvinih tropskih morij, znač. korenine **PREBIVALSTVO** → **gostota prebivalstva:** razmerje med št. prebivalcev in površino (koliko preb. živi na kvadrat. kilomet. površja) (V. Azija, J. Azija, Z. in Sr. Evropa, SV del ZD), **dejavniki ki vplivajo na gostoto:** podnebje, relief, dostopnost do vode, kvaliteta prsti, rastlinstvo, zgodovinski in gospodarski razvoj, prometna dostopnost, politična razmere; v Slo. je gostoto posejleno: dna ravnin, kotlin, kraških polj; v Slo. redko poseljeno: hribovit, visokogor. svet **demografska eksplozija/ eksplozija prebivalstva:** hitro naraščanje prebivalstva (npr. Afrika, Azija) **rodnost/ nataliteta:** št. živorojenih na 1000 preb. določenega območja v 1 letu, najvišja v Afriki ter Aziji in Latinski Ameriki; različna rodnost je posledica bioloških, gospodarskih (razvitost) in kulturnih razlik (vera, tradicija), manj razvite države- več otrok (tradicija), bolj razvite- manj otrok (višji standard, uveljavitev), vpliv socialne varnosti **umrljivosti/ mortaliteta:** št. umrlih na 1000 preb. določenega območja v 1 letu; zdravstvene razmere- zmanjšanje umrljivosti (manj razvite- manjša zdravstvena urejenost, nehigiena, lakota- večja umrljivost), v razvitih državah povečala umrljivost zaradi starejšega prebivalstva; tudi vpliv vojn, naravnih katastrof, bolezni; **bolezni bogatih;** nepravilna prehrana, pomanjkanje gibanja, razvade- boleznih srca, očlaja, alkoholizem, droge; **bolezni revščine:** neustrezna higiena, neugodno podnebje- malarija, kolera, rumena mrzlica, tuberkuloza **naravni prirast:** razlika med rodnostjo in umrljivostjo, v večini držav pozitiven (najvišji: Afrika, Azija, Latinska Amerika, najnižji: gosp. razvite države, negativen: V. Evropa) **teorija demografskega prehoda:** spreminjanje rodnosti, umrljivosti, naravnega prirasta zaradi deagrarizacije in urbanizacije, po teoriji gre človeštvo skozi 4 faze (razvite- zadnja faza, manj razvite- prejšnje faze) **deagrarizacija:** opuščanje kmet., zmanj. št. kmečkega prebivalstva **urbanizacija:** širjenje mest in mest. načina življ. **1.faza:** visoka r. in u. -nizek naravni prirast, vojne, bolezni, v tej fazi ni nobene države več **2.faza:** razvoj ind., izboljšane zdrav. in hig. razmere- u. padla, r. ostala visoka, naravni p. velik **3.faza:** načrtovanje družine, urbanizacija, višji osebni standard- r. zmanjšala, naravni p. zmanjšal **4.faza:** nizka r. in u., nizek negativen naravni p., sodoben način življ., veliko št. ostarelih, pomanj. časa, visoko razvite države (Evropa+ Slo., S.Amerika, Avstr.) **selitve/ migracije:** spreminjanje stalnega bivališča **emigracija:** odseljevanje **imigracija:** priseljevanje **migracijski saldo:** razlika med priseljevanjem in odseljevanjem (v državah odseljevanja je neg.) **vzroki za selitve:** (v Slo. zaradi osebnih in ekonomskih razlogov) **ekonomski** ali **gospodarski vzroki:** brezposelnost v manj razvitih državah; **beg z dežel:** selitve iz manj razvitega podeželja v mesta, **beg z gor:** selitve iz težko dostopnih hribovskih območij v doline; **beg, močiganov:** iz manj razvitih, odseljevanje nadarjenih ljudi in visoko izobraženih strokovnjakov v razvitejšje države **oblike selitve:** **notranje:** med kraji ali pokrajnami iste države **zunanje/ meddržavne:** med državami; **žezmorske:** med kontinenti (priseljevanje: S.Amerika, Evropa, Avstr.; odseljevanje: Afrika, Azija, Latinska Amerika) **začasne:** selitve delavcev na začasno delo v tujino- zidavci, če gredo na delo le za sezonska opravila govornimo o **sezonskih selitvah,** dnevna migracija- vsakdanje odhajanje delavcev iz kraja bivanja v kraj zaposlitve in nazaj (npr. študenti, dijaki) **stalne:** ljudje se izselijo za stalno- **izseljenici** **prostovoljne selitve:** ljudje selijo prostovoljno, zaradi ekonomskih, osebnih vzrokov **prisilne selitve:** politični pritiski, versko, rasno preganjanje, strahovlada, vojne. ljudje ki trajno ali začasno izgubijo svojo domovino so **begunci** **rasna sestava:** razlike v telesnih značilnostih, **rumena, bela, črna rasa,** podvrsta rumene rase so **indijanci;** gospodarski razvoj, selitve, globalizacija- mešanje ras- **mešanci** (npr. mestičji- belci + indijanci; mulati- belci + črnici; zambi- indijanci + črnici); **razsem-** ideologija ki poudarja večvrstnost lastne rase in manjvrstnost drugih ras **spolna in starostna sestava:** **spolna sestava-** razmerje med št. moških in žensk; v razvitih državah, pri starejših kategorijah, večji delež žensk, vzrok je daljša živl. doba; izguba vojakov med vojno- manj moških **starostna sestava-** prikazuje deleže preb. po starostnih skupinah; **mlado** (do 15 let), **zrela** (15-65 let), **starejše** (nad 65 let); star.sest. je odvisna od stopnje gosp. razvitosti; **pričakovano trajanje življ.** pove, kakšna bo povp. življ. doba na novo rojenega preb. neke države; daljša življ. doba je v razvitih državah, krajša življ. doba pa v manj razvitih in revnih, ženske živijo 7 let dlje kot moški **starostne piramide:** prikaz starostne in spolne sestave preb.; pri državah z visokim deležem mladega preb. kjer je rast št. preb. hitra imajo starostne **piramide oblike piramide:** pri državah ki imajo največji delež zrelega preb. in umirjeno rast preb. so piramide **najširše proti sredini** spodaj pa so zaradi zmanjševanja št. otrok že ožje; države z največjim deležem starega preb. in zmanjševanjem št. preb. imajo piramide **najširše v zgornjem delu** **najožje na spodaj** **ekonomska sestava:** nam pove, koliko in v katerih dejavnostih je preb. aktivno **aktivno preb.** -zaposleni, tisti ki dobijo delo plačano (+kmetje) **neaktivno preb.** -ljudje z lastnimi dohodki (upokojenci), vzdrževano preb. (študenti, učenci, otroci) **dejavnostna sestava-** nam pove v katerih dejavnostih je zaposleno prebivalstvo **primarne-** kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo **sekundarne-** rudarstvo, industrija, gradbeništvo **terciarne-** promet, trgovina, turizem **kvartarne-** zdravstvo, znanost, izobraževanje; visok delež v primarnih- nizka stopnja razvitosti, visok delež v kvartarnih in terciarnih (stovtvene)-visoka razvitost